

Nr 311.

Av herr Gabrielsson och herr Nilsson, Bror, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till hushållningssällskapens organisation och verksamhet.

Med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 172 till riksdagen med förslag till hushållningssällskapens organisation och verksamhet få under-tecknade härmed anföra följande.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 236 till 1939 års lagtima riksdag angående ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. uttalar departementschefen i fråga om gränsdragningen mellan den nya egnahemsorganisationen och hushållningssällskapen bl. a. följande: »Visserligen vill jag ingalunda förneka, att det kunde medföra vissa fördelar, om de nya egnahemsnämnderna kunde handhava allt arbete med förstärkning av ofullständiga jordbruk, vare sig fråga vore om komplettering med tillskottsjord eller grundförbättringar. Emellertid finner jag bidragsverksamheten för förevarande ändamål vara så intimt sammankopplad med hushållningssällskapen, såväl med hänsyn till samband med dessas övriga uppgifter som i organisatoriskt hänseende, att jag åtminstone i nuvarande läge, i avbidan på erfarenheter av den föreslagna omläggningen av egnahemsverksamheten, icke kan tillstyrka, att bidragsverksamheten till förstärkning av ofullständiga jordbruk lösryckes från hushållningssällskapen.»

Jordbruksutskottet anförde i sitt utlåtande nr 83 år 1939 över den kungl. propositionen på denna punkt följande: »Fördelarna med en fullständig överflyttning av verksamheten för förstärkning av ofullständiga jordbruk på egnahemsorganen äro emellertid ovedersägliga med hänsyn till de därigenom ökade möjligheter till ett enhetligt bedömande av ifrågakommande förstärkningsåtgärder. Den verksamhetsgren, som nu ställes utanför egnahemsorganisationen, torde jämväl utgöra den kanske viktigaste inom egnahemsverksamheten. Utskottet vill härvid erinra om den förebådade utredningen rörande hushållningssällskapens omorganisation, vilken torde böra igångsättas med det snaraste och vars resultat synes höra avvaktas, innan några mera avsevärda förändringar vidtagas med avseende på sällskapens verksamhetsområden. Utskottet betraktar sålunda den nu tillstyrkta organisationen närmast såsom ett provisorium. En ändamålsenlig avgränsning mellan egnahemsorganens och hushållningssällskapens uppgifter torde nämligen innebära, att de förra skola handha alla åtgärder som äro förenade med

statens ekonomiska stöd för iordningställandet av familjejordbruk och de senare sådana åtgärder som därefter visa sig behövlige för att innehavarna av dylika jordbruk skola kunna reda sig och förbättra sin ställning såsom jordbrukare.»

Detta uttalande blev av riksdagen godkänt.

Den statliga egnahemsverksamheten arbetar nu under sitt fjärde verksamhetsår. Under denna tid har frågan om komplettering av de ofullständiga jordbruken alltmera aktualiserats. Såväl ekonomiska som befolkningspolitiska argument som också den statliga egnahemsverksamhetens hittillsvarande erfarenhet peka med stigande skärpa på nödvändigheten utav snabbara åtgärder för denna frågas lösning. Kungl. egnahemsstyrelsen skriver i sitt utlåtande till Konungen den 5 november 1942 angående hushållningssällskapens organisation och verksamhet m. m. bland annat följande:

»Egnahemsutredningen ansåg, att vad som hörde till egnahemsverksamheten vore av den art och hade den särskilda inriktning, att farhågorna för dualism mellan hushållningssällskapen och egnahemsnämnderna i förevarande hänseende saknade egentligt berättigande. Egnahemsstyrelsen delar den uppfattning, som sålunda uttalats av egnahemsutredningen. Styrelsen anser sålunda, att i varje fall låneverksamheten för nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning å ofullständiga jordbruk samt till sådana gödselvårdsanläggningar, vilka utföras i samband med andra byggnadsarbeten, som ombesörjas av egnahemsorganen, bör överflyttas till egnahemsnämnderna. Samma uppfattning har för övrigt uttalats i besparingsberedningens förutnämnda promemoria, vari anföres att det synes beredningen naturligt, att, då egnahemsorganisationen fått sig anförtrodd ledningen av de statliga strävandena till komplettering av ofullständiga jordbruk, samtliga dessa åtgärder koncentrerades hos egnahemsorganen.

Genom egnahemsorganisationens omorganisation 1939 avsågs i första hand skapandet av ett statligt jordpolitiskt organ, vilket skulle hava som en av sina förnämsta uppgifter att arbeta för rationalisering och förstärkning av de ofullständiga jordbruken. Därest inom överskådlig tid påtagliga resultat skola uppnås på detta område måste enligt egnahemsstyrelsens mening det allmänna så snart ske kan göra betydligt större uppoffringar för denna viktiga uppgift. Det är då också nödvändigt att egnahemsorganisationen har alla de medel i sin hand, varmed sagda verksamhet kan främjas.»

Även när det gäller statlig subvention av byggnadsbeståndet på mindre brukningsdelar är det av största vikt, att denna handhaves av den statliga egnahemsorganisationen. I ett yttrande till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet den 28 februari 1944 angående beredande av sysselsättning inom jordbruket vid omfattande arbetslöshet efter krigets slut anförde egnahemsstyrelsen härom följande:

»Egnahemsstyrelsen ifrågasätter icke, att frågan om gränsdragningen mellan hushållningssällskapen och egnahemsorganisationen i förevarande

sammanhang skall i sin helhet definitivt lösas. Däremot anser styrelsen, att ladugårdsförbättringsverksamheten nu ovillkorligen bör handhas av egnahemsorganisationen. Den betydande omfattning, som denna verksamhet enligt förslaget skulle få, gör det enligt styrelsens mening nödvändigt, att den omhänderhaves av samma organ, som har att arbeta med frågor rörande anskaffning av tilläggsjord och sammanläggning av ofullständiga jordbruk. I sitt arbete av sistnämnda slag ha egnahemsnämnderna att taga ställning till frågan om ett visst jordbruk skall bestå såsom självständigt eller sammanläggas med något annat. I fall där sammanläggning kommer i fråga utgår genom egnahemsorganisationen statsbidrag till byggnader, som genom sammanläggningen bli överflödiga. Det måste under sådana omständigheter verka irrationellt, att annat organ än egnahemsnämnden skall pröva, huruvida fastighetsinnehavaren i visst fall skall åtnjuta statsunderstöd för uppförande av nya byggnader på fastigheten i fråga. En dylik ordning skulle kunna leda till, att statsunderstöd genom hushållningssällskapet utginge till uppförande av byggnad å fastighet, som enligt egnahemsnämndens prövning några år senare skulle befinnas böra sammanläggas med annan, i samband varmed statsbidrag skulle utgå för överflödiga byggnader. För genomförande av den rationalisering av brukningsenheterna, varav ett så stort behov finnes, är det i första hand nödvändigt med en rationell organisation av detta arbete. Härtill kan ytterligare anföras, att när statsmakterna inrättat statliga organ för förvaltning av statens låne- och bidragsverksamhet avseende det mindre jordbruket, synes det också rimligt och riktigt, att dessa organ utnyttjas, då fråga är om en så omfattande låne- och bidragsverksamhet som det här gäller. På grund av vad som anförts och övriga skäl måste egnahemsstyrelsen bestämt hävda att ladugårdsförbättringsverksamheten uppdrages åt egnahemsorganisationen.

Därest understödsverksamheten avseende ladugårdsbyggnader uppdrages åt egnahemsorganisationen blir givetvis någon förstärkning av dess arbetskrafter erforderlig. (Framhållas må att hushållningssällskapens arbetskrafter torde erfordra minst samma förstärkning, om åt sällskapen uppdrages att handhava verksamheten i fråga). Styrelsen har emellertid i frågans nuvarande läge icke ansett sig ha anledning att framlägga förslag till sådan förstärkning vad beträffar egnahemsorganisationens arbetskrafter.»

Härtill må ytterligare anföras följande. Investeringar i de enskilda jordbruken i form av ny- eller ombyggnad, nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning inverka i hög grad på de framtida möjligheterna till rationalisering av ofullständiga brukningsdelar genom sammanläggning. Detta är såsom i det citerade yttrandet framhållits alldeles särskilt fallet med investering i nybyggnader. En nyodling eller en betesförbättring torde i regel kunna effektivt utnyttjas även efter en dylik förstärkning genom sammanläggning, medan detta i allmänhet icke är fallet med en byggnad. I varje fall får byggnaden ytterst sällan den placering och utformning, som skulle passa

den nya brukningsdelen efter sammanläggningen. Investering i byggnader bör därför aldrig ske, med mindre frågan huruvida fastigheten skall bestå såsom självständig brukningsdel noggrant prövats, en prövning som med nödvändighet i de enskilda fallen måste utföras av ett och samma organ.

Emellertid sammanhånga även sådana åtgärder som nyodling, betesförbättring och stenröjning med förstärkningsåtgärder i form av anskaffande av tilläggsjord och sammanläggning. Såvitt möjligt böra nämligen i ett sammanhang prövas de olika vägar, på vilka ett ofullständigt jordbruk kan förstärkas, och ej nog härmed, utan frågan huru eventuellt intilliggande ofullständiga jordbruk skola förstärkas bör prövas samtidigt.

Täckdikningsverksamheten intager däremot en annan ställning. Täckdikning, där den är behöfvig, kommer alltid att utnyttjas, vare sig det täckdikade skiftet kommer att tillhöra den ena eller andra brukningsdelen. Avgörande vid prövningen, huruvida ett skifte bör täckdikas eller icke, synes endast vara behovet av täckdikning samt huruvida jorden är av sådan beskaffenhet och förhållandena i övrigt sådana, att åtgärden kan beräknas vara ekonomiskt lönande.

För att nå fram till en rationell prövning av frågan på vad sätt ofullständiga jordbruk kunna och böra förstärkas genom den ena eller andra av ovan nämnda åtgärder samt för att så långt möjligt förhindra, att investering göres i fastigheter, vilka icke böra bestå såsom självständiga brukningsdelar, bör en systematisk inventering av de ofullständiga jordbruken och en planering av åtgärder till dessas förstärkning komma till stånd. 1936 års egnahemsutredning hade föreslagit att en sådan systematisk inventering av de ofullständiga jordbruken och planering av åtgärder till deras förstärkning skulle utföras genom egnahemsorganisationen. Föredragande departementschefen underströk i samband med framläggande av förslag till omorganisation av egnahemsverksamheten vikten av att denna verksamhet upptages av egnahemsorganisationen, och härtill hade riksdagen intet att erinra. Egnahemsstyrelsen har beslutat att nu igångsätta en sådan inventeringsverksamhet, första året endast försöksvis, för att sedan upptagas till mera allmänt genomförande. I samband med äskande vid årets riksdag av anslag till egnahemsverksamheten har egnahemsstyrelsens förevarande beslut anmälts och medel beräknats för ändamålet.

Att egnahemsorganisationen skall omhänderväsa sagda inventeringsverksamhet utgör ytterligare ett skäl till att ovan anförda förstärkningsåtgärder, till vilka samtliga hänsyn måste tagas vid inventeringen, sammanföras till och handhavas av nämnda organisation.

Av det nu anförda framgår att vi icke dela föredragande departementschefens å sidan 27 i den förevarande propositionen anförda betänkligheter emot att nu överföra handläggningen av ovan berörda ärenden från hushållningssällskapen till egnahemsnämnderna. Vi anse tungt vägande skäl tala för att just nu, då grunden till en ny organisation av nämnda sällskap läg-

ges, genomföra denna i sig själv mycket enkla omorganisation. Det gäller endast att överföra en eller två tjänstemän i varje hushållningssällskaps område från sällskapet till egnahemsnämnden. I verkligheten bleve det säkerligen icke fråga om någon överflyttning, emedan sällskapen på grund av ökade uppgifter på andra områden bleve i behov av sin nuvarande arbetskraft. Där assistent eller konsulent redan förut finnes hos nämnden torde det räcka med att nämndens personal utökas med en tjänstinnehavare med vandringsrättarkompetens. Härvid bör bemärkas, att egnahemsnämnderna även för sin hittillsvarande verksamhet och i synnerhet för den planerade inventeringen av de ofullständiga jordbruken äro i stort behov av utökad fältarbetande personal, vilken personal i flera nämnder enbart utgöres av egnahemsdirektören.

Vidare skulle den här föreslagna gränsdragningen innebära, att från hushållningssällskapen skulle till egnahemsorganisationen överflyttas långivningen (amorterings- och avskrivningslån, f. n. bidrag i stället för avskrivningslån) för gödselvårdsanläggningar, nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning. I förhållande till sällskapens övriga uppgifter upptaga dessa ett förhållandevis litet utrymme; varför om sagda överflyttning skedde i samband med omorganisation av hushållningssällskapen, då deras verksamhet i övrigt förutsättes bliva starkt vidgad, överflyttningen skulle kunna ske tämligen omärkligt för sällskapen.

Då man såsom skäl emot här föreslagna reform anför faran av dubbel-expertis, dubbla resor o. s. v. må anföras, att nämnderna redan nu måste handlägga liknande ärenden vid beviljandet av premielån. Att vägarna någon gång korsas av de resande tjänstemännen inom hushållningssällskapen torde redan nu vara ofrånkomligt och är av mindre betydelse, när var och en har sin specialuppgift.

»Någon gränsdragning med hänsyn till förbättringsåtgärdernas natur mellan nämnda ofullständiga jordbruk och andra brukningsdelar är ej heller möjlig», uttalar departementschefen. Detta uttalande synes oss överdriva de svårigheter, som förvisso finnas. En förstärkning av ett jordbruk kan visserligen bestå i ett gående på djupet med åtgärderna, t. ex. djupkultur, men vanligast måste förstärkningen utgöras av en horisontal utvidgning av driften: mera jord, större odlade eller kultiverade arealer. Sådana åtgärder av driftsekonomisk natur som t. ex. trädgårdsbruk, specialodlingar, intensiv eller utvidgad djurskötsel äro visserligen ägnade att stärka den tillfällige innehavarens ekonomi, om de anpassas till för dagen gällande konjunkturen, men de äro icke och kunna icke betraktas såsom en varaktig förstärkning av de ofullständiga jordbruken. Enligt vår uppfattning skall med termen »förstärkning av ofullständigt jordbruk» avses en mera varaktig genom tillskott av jord eller genom grundförbättring av jord åstadkommen utökning av jordbruksdriftens omfång. Fasthåller man härvid, blir gränsdragningen icke svår att genomföra.

Vid denna gränsdragning mellan egnahemsorganisationen och hushållningssällskapen efter ovan anförda linjer skulle i stort sett egnahemsorganisationen komma att handhava alla de åtgärder, som avse själva brukningsdelarnas rationalisering — väsentligen engångsåtgärder, medan hushållningssällskapen skulle handhava åtgärder avseende jordbruksdriften och vad därmed sammanhänger — väsentligen fortlöpande åtgärder.

Närmare angivet skulle egnahemsorganisationens arbetsuppgifter bli i huvudsak följande: inventering av ofullständiga jordbruk samt planläggning av åtgärder till deras förstärkning; jordanskaffning och jordförmedling samt åtgärder för nybildning av jordbruk; långivning (egnahemslån och premielån) för förvärv av jordbruksfastighet eller förvärv av tillskotts-jord eller sammanläggning av ofullständiga jordbruk, samt i samband med sistnämnda åtgärd utlämnande av bidrag till överflödiga byggnader; långivning till bostadsegnahem samt utlämnande av lån och bidrag till förbättring av bostadshus, inklusive anordnande av vatten och avlopp samt elektrifiering; långivning (amorteringslån och avskrivningslån) för ny- eller ombyggnad av ladugård, anläggande av gödselstad, nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning; att svara för all i samband med ovan nämnda åtgärder erforderlig planläggning.

Hushållningssällskapens arbetsuppgifter skulle i huvudsak bli följande: allmän undervisnings- och upplysningsverksamhet till främjande av jordbruk, trädgårdsskötsel och skogsbruk ävensom fiske och hemslöjd; åtgärder till växtodlingens främjande, såsom försöksverksamhet (sort- och gödslingsförsök), främjande av fröodling, jordanalys och markkartering etc.; åtgärder till husdjursskötselns främjande såsom avelsverksamhet, ladugårds kontroll, demonstrationsutfodring, foderberedning etc., åtgärder till trädgårdsodlingens, hemslöjdens och fiskets befrämjande; förmedling av lån (amorterings- och avskrivningslån) till täckdikning och till anskaffande av maskiner för gemensamt bruk; att svara för all i samband med ovan nämnda åtgärder förekommande planläggning.

Under åberopande av vad ovan anförts få vi hemställa,

att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 172 angående hushållningssällskapens organisation och verksamhet måtte uttala, att förmedlingen av statsunderstöd för följande ändamål, nämligen nyodling, stenröjning, jordkörning, betesförbättring, gödselvårdsanläggning och ladugårdsförbättring, icke skall tillhöra hushållningssällskapens verksamhetsområde utan hänföras till egnahemsorganisationens arbetsuppgifter.

Stockholm den 23 mars 1944.

Nils Gabrielsson.

B. A. Nilsson.